

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในเขตอำเภอปางมะผ้า
จังหวัดแม่ฮ่องสอน
(บทคัดย่อสำหรับผู้บริหาร)

โดย รัศมี ชูทรงเดชและคณะ

พฤษภาคม 2546

คณะผู้วิจัย
โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในเขตอำเภอปางมะผ้า
จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผู้วิจัย

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัชมี ชูทรงเดช
- อาจารย์ ดร. สุภาพร นาคบัลลังก์
- รองศาสตราจารย์ ดร. นาฏสุดา ภูมิจันทร์

สังกัด

ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์
โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในเขตอำเภอปางมะผ้า
จังหวัดแม่ฮ่องสอน
(บทคัดย่อสำหรับผู้บริหาร)

โดย

ผู้วิจัย: ผศ.ดร.รัศมี ชูทรงเดช
ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทคัดย่อ

สำหรับผู้บริหาร

รหัสโครงการ: RDG01/0001/2544

ชื่อโครงการ: โบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

(Highland Archaeology in Pang Mapa District, Mae Hong Son Province)

ชื่อนักวิจัย: ผศ. ดร. รัศมี ชูทรงเดช

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

รศ. ดร. นาฏสุดา ภูมิจำนงค์

คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

อ. ดร. สุภาพร นาคบัลลังก์

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อีเมลล์: rasmi@su.ac.th

ระยะเวลาโครงการ: 1 มีนาคม 2544 ถึง 28 กุมภาพันธ์ 2546 เป็นระยะเวลา 2 ปี

โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นโครงการสหวิทยาการ ประกอบด้วยผู้วิจัยด้านโบราณคดี มานุษยวิทยากายภาพ และวงปีไม้

มีโจทย์วิจัยหลักๆ 3 ประการคือ *ประการที่หนึ่ง* เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมโบราณในอำเภอปางมะผ้า เพื่อนำไปเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในบริบทของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และของโลก *ประการที่สอง* เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อมในอดีต โดยศึกษาจากลักษณะขององค์รวม โดยเน้นที่การศึกษาเรื่องการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศครั้งใหญ่ๆ และ *ประการที่สาม* เพื่อศึกษาพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของคนอาศัยอยู่ในอำเภอปางมะผ้าในอดีต

สำหรับการดำเนินงานในระยะ 2 ปี คณะผู้วิจัยด้านโบราณคดี มานุษยวิทยากายภาพ และวงปีไม้ ได้วางแผนการทำงานในภาคสนามให้สอดคล้องกัน เพื่อตอบคำถามโจทย์ของการวิจัย การดำเนินงานในขั้นแรก แต่ละทีมทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในอำเภอปางมะผ้า ส่วนขั้นที่สองคือ การรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม และขั้นสุดท้ายคือ การวิเคราะห์และประมวลผลการบูรณาการข้อมูลเบื้องต้น เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการดำเนินงานในโครงการระยะที่สองต่อไป

ผลการศึกษาในช่วงระหว่างเวลา 2 ปี โครงการฯ ได้สำรวจเอกสารทั้งหมดไม่น้อยกว่า 159 เล่มที่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในการศึกษา และมีผลการดำเนินงานของด้านต่างๆ ดังนี้

ด้านโบราณคดี

ก) ทบทวนวรรณกรรมจำนวน 66 ชิ้น และทำการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเดิม ที่ได้รวบรวมไว้ในฐานข้อมูลที่จัดทำโดยโครงการสำรวจและจัดทำระบบฐานข้อมูลถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ข) ดำรวจแหล่งโบราณคดีและสภาพแวดล้อมรอบๆ 2 แหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่ และแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด พบ

แหล่งโบราณคดีเพิ่มจำนวน 31 แห่ง ค) ทำการขุดค้นแหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่ พบหลักฐานทางโบราณคดีประมาณ 83,709 ชิ้น และแหล่งโบราณคดีเพิงผาดำลอด พบหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้ทำการวิเคราะห์เบื้องต้นประมาณ 66,209 ชิ้น และยังไม่ได้วิเคราะห์อีกประมาณ 200,000 ชิ้น ทั้งสองแหล่งโบราณคดีมีอายุระหว่างสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย (ยุควัฒนธรรมหินกะเทาะ) ถึงสมัยโฮโลซีนตอนปลาย (ยุควัฒนธรรมเหล็ก และยุควัฒนธรรมร่วมสมัยล้านนา) อายุระหว่าง 22,350 ปีมาแล้ว ถึงพุทธศตวรรษที่ 22 หรือ 300 ปีมาแล้ว และ ง) วิเคราะห์และประมวลผลหลักฐานทางโบราณคดีเบื้องต้น (คู่มือข้อมูลค่าและความสำคัญของงานวิจัย)

ด้านมานุษยวิทยากายภาพ

ก) ทบทวนวรรณกรรมจำนวน 39 ชิ้น ข) ทำการจัดระเบียบข้อมูลเดิมและเก็บข้อมูลในภาคสนามเพิ่มเติม ค) วิเคราะห์ฟันเบื้องต้นจากแหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมโลงไม้ที่ได้จากการสำรวจ จำนวน 508 ซี่ จากแหล่งโบราณคดี 16 แห่ง น่าจะเป็นโครงกระดูกผู้ใหญ่จำนวน 55 โครง และโครงกระดูกเด็กจำนวน 12 โครง และง) วิเคราะห์ฟันและกระดูกเบื้องต้นจากแหล่งโบราณคดีที่ทำการขุดค้น แหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่ พบโครงกระดูก 1 โครง และฟันจำนวน 70 ซี่ สำหรับแหล่งโบราณคดีเพิงผาดำลอด พบโครงกระดูก 2 โครง และฟันจำนวน 41 ซี่

ด้านวงปีไม้

ก) ทบทวนวรรณกรรม จำนวน 54 ชิ้น ข) ทำการเก็บข้อมูลแหล่งโบราณคดีประเภทโลงไม้ จำนวน 7 แห่ง จำนวน 167 ตัวอย่าง และเก็บตัวอย่างไม้ปัจจุบันเพื่อใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบ 3 แห่ง จำนวน 195 ตัวอย่าง และ ค) วิเคราะห์เบื้องต้นด้านวงปีไม้และละอองเรณู (คู่มือข้อมูลค่าและความสำคัญของงานวิจัย)

คุณค่าและความสำคัญของงานวิจัย

1) **คุณค่าทางวิชาการ** คุณูปการของผลการวิจัยที่เกิดจากการบูรณาการองค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบใหม่โดยนักวิชาการชาวไทย คือ

- **พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม** สามารถจัดลำดับยุคสมัยทางวัฒนธรรมที่เด่นๆของหลักฐานทางโบราณคดีจากโครงการวิจัยในพื้นที่ศึกษาเพื่อเป็นกรอบเบื้องต้นในการจัดลำดับยุคสมัยที่ละเอียดและสมบูรณ์ในอนาคต

ผลการวิจัยทำให้ทราบว่ามียุครอยของการเข้ามาใช้พื้นที่ตั้งแต่ประมาณสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย หรือวัฒนธรรมยุคหินกะเทาะ อายุประมาณ 22,350 ปีมาแล้ว ซึ่งเป็นอายุที่เก่าที่สุดของแหล่งโบราณคดีมีการขุดค้นในภาคเหนือ และอยู่ต่อมาถึงสมัยโฮโลซีนตอนต้น อายุประมาณ 7,290 ปีมาแล้ว โดยคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำเครื่องมือเครื่องใช้ประเภทหินกะเทาะ มีการล่าสัตว์ขนาดใหญ่-กลาง-เล็ก การย้ายที่พักพิงตามฤดูกาล การตั้งถิ่นฐานและฝังศพอยู่ตามถ้ำหรือเพิงผา

สมัยโฮโลซีนตอนปลายหรือวัฒนธรรมยุคเหล็ก อายุประมาณ 57 ก่อน พ.ศ. ถึง พุทธศตวรรษที่ 14 คนโบราณมีความรู้เกี่ยวกับป่าไม้ ส่วนถ้ำและเพิงผาถูกเปลี่ยนหน้าที่เป็น สุสาน มีการทำเครื่องมือเครื่องใช้จากโลหะ และทำหัตถกรรมเครื่องมือประเภทโลหะ

สมัยโฮโลซีนตอนปลายหรือวัฒนธรรมร่วมสมัยล้านนา อายุประมาณพุทธศตวรรษ ที่ 21-22 เริ่มมีการติดต่อระหว่างชุมชนบนที่พื้นสูงกับชุมชนบนพื้นราบ การตั้งถิ่นฐานที่ราบ หุบเขา และมีการสร้างศาสนสถานที่เกี่ยวเนื่องในพุทธศาสนา

- **คน** มีการพบโครงกระดูกคนในสมัยโพลสโตซีนตอนปลายที่จัดว่าเก่าที่สุดเท่าที่มีการขุดค้น ในภาคเหนือถึง 2 โครงจากแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด อายุประมาณ 13,720 ปีมาแล้ว กับ 12,160 ปีมาแล้ว และสมัยโฮโลซีนตอนต้น 1 โครงจากแหล่งโบราณคดีเพิงผาบ้านไร่ อายุ ประมาณ 9,770 ปีมาแล้ว ที่มีลักษณะคล้ายกับคนปัจจุบัน (*Homo Sapiens Sapiens*) และ คนในวัฒนธรรมโลหะ มีลักษณะคล้ายกับคนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน
- **สภาพแวดล้อมโบราณ** สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมป่าเขตร้อนแบบฤดูกาล จากหลักฐานของกระดูกสัตว์ และละอองเรณูพบว่า ในสมัยโพลสโตซีนตอนปลายและ โฮโลซีนตอนต้น บริเวณพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้ามีอากาศหนาวเย็นและชุ่มชื้นกว่าปัจจุบัน ป่าไม้เป็นป่าดิบเขา ป่าสนเขา ในสมัยโฮโลซีนตอนปลาย หลักฐานจากโลหะ แสดงว่าเมื่อ ประมาณ 2,200 ปีมาแล้วหรือ 57 ปีก่อน พ.ศ. ป่าไม้ในพื้นที่สูงของอำเภอปางมะผ้าเป็น ป่าเบญจพรรณที่อุดมสมบูรณ์และป่าดิบชื้น หลังจากนั้นก็เป็นป่าเบญจพรรณที่เสื่อมโทรม และมีป่าเต็งรังขึ้นปะปนในปัจจุบัน

2) คุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น ทำให้ทราบรากเหง้าความเป็นมาของคนโบราณที่เคยอาศัยอยู่ในอำเภอปางมะผ้าในอดีต ฐานความรู้ทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ถือว่าเป็น “รากแก้วทางปัญญาและจิตวิญญาณ” ที่สำคัญของกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วยชุมชนที่หลากหลายชาติพันธุ์ เพื่อทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมกับมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่บนผืนแผ่นดินที่อาศัยอยู่ในปัจจุบัน

สรุปโดยภาพรวม โครงการฯ ได้ดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์และเจตจำนงที่ตั้งเป้าไว้ทุกประการ แม้ว่าภาวะวิเคราะห์เชิงลึกของหลักฐานทางโบราณคดีและวงปีไม้ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ แต่องค์ความรู้ใหม่ก็สามารถใช้เป็นฐานความรู้เบื้องต้นสำหรับชุมชนท้องถิ่นและนักวิชาการในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนบนพื้นที่สูงต่อไปได้

คำหลัก: วัฒนธรรมโลหะ โบราณคดีบนพื้นที่สูง วงปีไม้ มานุษยวิทยา

EXECUTIVE SUMMARY

Project Code: RDG01/0001/2544

Project Title: *Highland Archaeology in Pang Mapha, Mae Hong Son Province*

Investigators:

1. **Rasmi Shoocongdej** Department of Archaeology, Faculty of Archaeology, Silpakorn University
2. **Natsuda Pumijumnong** Faculty of Environment and Resource Studies, Mahidol University
3. **Suppaporn Nakbanlung** Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Science, Chiang Mai University

Email address: rasmi@su.ac.th

Project Duration: 1 March 2001-28 February 2003

The Highland Archaeology Project in Pang Mapha, Mae Hong Son is a multidisciplinary research involving archaeology, physical anthropology, and dendrochronology

Research aims include: 1) to investigate and reconstruct the paleoenvironment in Pang Mapha; 2) to study the relationships between humans and their environments; and 3) to study the past social and cultural development in highland Pang Mapha as well as to establish a local cultural chronology.

During the past two years, the project has conducted a literature review of 159 documents on archaeology, physical anthropology, tree ring studies and paleoenvironment to assist in planning a research strategy which would integrate the three fields. Three research stages were designed. In the first stage, each team reviewed the major literature on previous research in Highland Pang Mapha. In the second stage, each team conducted fieldwork to collect the necessary data, and in the final stage, preliminary analyses and syntheses of the data were conducted.

Archaeology The archaeology team reviewed 66 reports, theses, and papers as well as evaluated the accuracy of data from the previous project “An Exploration and Data Base System of the Caves in Mae Hong Son Project”. In the beginning of the first year, the archaeology team surveyed in the vicinity of the excavated sites of Ban Rai and Tham Lod rockshelters. Thirty one sites were discovered during the survey. The site types include burial sites, habitation sites, manufacturing sites ceremonial sites, and rock art sites. during the second half of first year, the Ban Rai rockshelter was excavated, and the Tham Lod rockshelter was excavated by the first half of the second year. The two excavated sites are representative of sites in the region, and date from the Late Pleistocene to Late Holocene (22,350 B.P. to over 300 years ago or 22 century B.E.). At the Ban Rai rockshelter, excavations yielded 83,709 archaeological remains, whereas at Tham Lod rockshelter 66,209 archaeological remains were recovered. Due to the large quantity of archaeological remains recovered from both sites, the analyses were only carried out on a sample. The Second Phase of research (*see the following topic on Value and Significance of Research*) will analyzed the remainder of the excavated assemblages.

Physical Anthropology The physical anthropology team reviewed 39 documents. The team then reorganized the data from the previous project and conducted fieldwork to collect further data. In regards to the survey sites, the preliminary analyses of the teeth from 16 log coffin sites included 508 teeth from which could be estimated a minimum individual number of 55 adults and 12 children. The Ban Rai rockshelter recovered one skeletal remain and 70 teeth, whereas the Tham Lod rockshelter had two skeletons and 41 teeth.

Dendrology The tree ring team reviewed 54 documents, followed by the collection of 167 samples from 7 log coffin sites and 197 current wood samples from three areas. Palynological samples were also taken for reconstructing the paleoenvironment. (*see the following topic on Value and Significance of Research*).

Value and Significance of Research

1) *From an academic perspective*, the project has revealed remarkable new data and contributed a body of knowledge Through the integration of three fields. These include:

- Adding an understanding of social and cultural developments in Highland Pang Mapha, an area which is almost archaeologically unknown to many Thai people. The project produced a tentative chronology of the region which spans the late Pleistocene to Recent (ca. 22,350 B.P. to 22 Century B.E. or 300 years ago) period. While the site occupations vary in age, the research indicates that occupation was relatively regular since the Late Pleistocene period (22,350 B.P.) or Stone tool cultural period, and continued with the use of stone tool until the Early Holocene period (7,290 B.P.). The amorphous pebble tools occurred throughout the occupation. In terms of hunting, all sizes of game were taken, probably on an encounter basis. The body part distributions indicate that large-medium and small-sizes of game were taken. The sites were used as temporary residential camps and burial sites.

During the Late Holocene or Log coffin cultural period (ca. 2,200 B.P. 14 century B.E.), the sites were primarily used for burial. Craft specialization in wood and metal occurred during this time. Wooden coffins are diagnostic of this period.

During the Lanna cultural period (another significant culture dating to the Late Holocene (21-22 century B.E.), brick structures indicate influences of Buddhism in this area. The settlement patterns often found in the Valley and near the rivers. The presence of glazed ceramics suggest interaction between highland and lowland populations.

- Concerning the ancient people, excavations revealed the oldest skeletal remains of Homo sapiens sapiens in Northern Thailand. Two skeletons are from the Tham Lod rockshelter dating to the Late Pleistocene (13,720 B.P. and 12,160 B.P., respectively). An Early Holocene skeleton from the Ban Rai rockshelter dates to 9,770 B.P. In addition, results from the teeth analyses suggest that the

log coffin people shared a similar trait with present day Southeast Asian population.

- In terms of paleoenvironment, results of the analyses of fauna remains, tree-rings and palynology indicate the Late Pleistocene and Early Holocene climate was slightly colder and moister than at present. The animal and pollen remains indicate use of a variety of habitats in the Late Pleistocene and Early Holocene, including evergreen forests, deciduous dipterocarp forests, and pine forests in the uplands. During the Late Holocene, particularly the Log Coffin Cultural period, the vegetation may have been much denser than at present. Finally, the vegetation changed rapidly after the forest concession during the past 150 years.

2) From the local community perspective, the project has made a significant contribution to the local knowledge of archaeological sites in highland Pang Mapha. This project has increased the experience of archaeologists in working closely with communities; archaeology is one of the most important foundations for strengthening communities of diverse ethnic groups. Archaeology is especially relevant to issues of establishing local community identity.

In conclusion, the project has successfully completed its goals and research aims. Although, the in-depth analyses are continuing into the Second Phase of research, the results form an important knowledge-base for local communities to use in managing their cultural resources such as using the archaeological sites as learning centers.

Key Words: Highland, Dendrochronology, Physical Anthropology, Log Coffin